

Marine Le Penová, Fréjus, Francie, 18. září 2016.

Autor: Sasha Polakow-Suransky

Když se ráno 23. dubna 2017 otevřely brány volebních místností devátého pařížského okrsku, postavil se starý muž před jasně žlutou poštovní schránku a začal škrábat. Po několika minutách se odšoural směrem k tržnici na rue des Martyrs, zanechávajíc za sebou roztrhané a odškrábané pozůstatky pozměněného loga se srpem a kladivem strany krajně levicového Jean-Luc Mélenchona *La France Insoumise* (Nepodrobená Francie).

Stařec – podle všeho žádný fanda Mélenchonovy protikapitalistické, protialianční (NATO) a proruské rétoriky – měl důvod ke znepokojení. Ve čtvrtích jako tato, tedy s vysokou koncentrací pařížských hipsterů, se totiž Mélenchonovi vedlo výborně. Každý, koho tu potkávám, od protestujících studentů přes akademiky a zazobaná dítka nejbohatší pařížských rodin, se mi svěřuje, že hlasoval pro buřičského ex-komunistu. Jeho vzletné projevy a rozhněvanost na systém si podmanily levicové voliče a téměř ho posunuly až do druhého kola prezidentských voleb – získal skoro 20% hlasů, jen o dvě méně než předsedkyně Národní fronty Marine Le Penová.

Po oznámení výsledků navíc Mélenchon jako jediných z poražených kandidátů nevyzval své

příznivce k volbě centristy Emmanuela Macrona proti Le Penové ve druhém kole. Namísto toho se čtvrt milionu z nich zeptal na jejich mínění a zjistil, že dvě třetiny z nich odmítají podpořit Macrona. Před druhým kolem voleb tak na levici propukla panika. Dokonce i někdejší komunistický stranický list *L'Humanité* otiskl komentáře, v nichž redakce vyzývala Mélenchonovy voliče, aby se skřípěním zubů hlasovali pro Macrona. Podle povolebních analýz jich tak ale učinila jen polovina, spousta jich prostě zůstala doma, čímž přispěla k nejvyšší míře neúčasti za dlouhá desetiletí (25%) a úplně nejvíc vhodilo do urn nejvyšší počet prázdných nebo znehodnocených lístků (přes 4 miliony, čili 12% hlasů) v dějinách.

Le Penová s Mélenchonem získali v prvním kole dohromady skoro polovinu hlasů mladých, když si rovným dílem rozdělili věkovou kategorii 18-34. **Na rozdíl od hlasování Britů o Brexitu ukázali mladí *status quo* červenou kartu a hlasovali pro extrémisty, kteří chtějí opustit Evropskou unii.**

Lidé, podle nichž jsou mileniálové vůči autoritářským idejím imunní, jednoduše nemají pravdu. Politologové Roberto Foa a Yascha Mounk s využitím dat organizace World Values Survey dospěli k znepokojivým poznatkům. Jak ukázaly francouzské volby, **víra v hlavní pilíře liberální demokracie upadá**, především u lidí narozených po roce 1980. Jejich zjištění zpochybňují myšlenky, že země, jež dosáhly jisté míry prosperity a politické svobody a staly se demokratickými, už se k nedemokratickým podmínkám nevracejí.

V Americe považuje možnost žít v demokracii za naprosto zásadní 72% před 2. světovou válkou narozených respondentů, ale jen 30% mileniálů. V Nizozemsku je to podobné. Podíl Američanů volajících po silném vůdci neomezovaném parlamentem či volbami se od roku 1995 zvýšil z 24% na 32%. Ještě znepokojivější je však vzestup množství Američanů, podle nichž by vojenská vláda byla dobrá nebo velmi dobrá – z 6 na 17 procent za stejné období. Největší nepřátelství projevovali k demokratickým normám mladí a bohatí, když plných 35% mladých lidí s vyššími příjmy označilo vojenskou vládu za dobrou věc. **Mainstreamová politologie, uspokojená po desetiletí potvrzovanými poznatky o demokratické „konsolidaci“ a stabilitě, tak zřejmě přehlédla znepokojivý posun smýšlení veřejnosti.**

Můžeme se tedy snadno dočkat dne, kdy dokonce i v bohatých západních zemích přibude liberální demokracii konkurence. A pokud se tak stane, začnou i mnozí někdejší příznivci demokracie zvažovat ostatní možnosti. Dokonce i Ronald Inglehart, uznávaný třiaosmdesátiletý **politolog**, který před více než 40 lety přišel s teorií demokratické konsolidace, uznal, že snižující se reálné mzdy, znatelnější nerovnost a zjevná nefunkčnost mnohých vlád – zejména americké – vedly ke snižující se podpoře demokracie. Budou-li tyto trendy pokračovat, píše v reakci na Fou a Mounka, „jsou dlouhodobé vyhlídky demokracie skutečně nedobré“. Deziluze voličů má zčásti původ v neschopnosti politického establishmentu vypořádat se s velice skutečnými tlaky a nezdary integrace, které otevřely dveře armádě technicky zdatných pravicových propagandistů, jejichž argumenty jsou současně urážlivé i snadno stravitelné.

Jiní jsou však poněkud nuancovanější. Provokativní kniha Christophera Caldwell z roku 2009,

Reflections on the Revolution in Europe vystupuje z řady hysterických alarmistů, podle nichž je masová imigrace fundamentální hrozbou pro kulturu a stabilitu Evropy. Jeho kniha je vážným a pečlivě vyargumentovaným zamyšlením nad otázkou: „Může zůstat Evropa stejná, i pokud ji budou obývat jiní lidé?“ **Rozkladem starých křesťanských hodnot i silného vědomí národní hrdosti ve větší části západní Evropy došlo podle něj k oslabení kulturní identity těchto zemí do té míry, že nejsou žádným soupeřem pro všeobjímající identitu, již nabízí islám.**

Jeho slova byla sice prorocká, ale poněkud předběhla svou dobu. Rétorika protiimigračních stran a pravicových propagandistů podpořila vzestup mocné protichůdné podoby terorismu: bělošské politiky identity. Ve Francii nebylo toto hnutí dostatečně silné na to dostat Marine Le Penovou k moci, ale zajistilo jí více než třetinu odevzdaných platných hlasů v druhém kole francouzských prezidentských voleb. Stejně jako fundamentalističtí muslimové si i bělošští nacionalisté idealizují čistou, imaginární minulost. Obě extrémistické vize přizívají jedna druhou a společně jsou dost silné na to roztrhat Evropu na kusy.

Palčivou otázkou tak zůstává, jaká Evropa nakonec zvítězí. Ve světle Macronova triumfu by bylo lákavé prohlásit mor populistického nacionalismu za vyléčený – bylo by to však naivní.

Bezprostředně po Macronově vítězství 7. května 2017 se světem rozběhly triumfalistické titulky. Macron porazil radikalismus, deklaroval španělský *El País*. Francie zastavila vlnu populistické revoluce. Britský *Independent* psal nadšené oslavné články. Bělošský nacionalismus byl na hlavu poražen, **holedbal se další den v *The New York Times* David Leonhardt.** Tato euforie je sice pochopitelná, ale právě proto nebezpečná. Národní fronta Le Penové získala 10,5 milionu hlasů, dvakrát více než za jejího otce v roce 2002, když přilákala i lidi z krajní levice a pravého středu. **Na rozdíl od dalších postav krajní pravice vedla seriózní a profesionální kampaň.** Podobně jako v případě slabšího volebního výsledku Geerta Wildersa v holandských volbách v březnu 2017, který mnozí vykládali jako důkaz zastavení populismu, však ani zde není důvod k předčasným oslavám, jak ukázalo silné postavení rakouské pravicově populistické Strany svobodných v nedělních volbách.

Wilders pohořel i proto, že jeho kampaň sestávala z vystoupení ve vesničkách plných jeho příznivců, při nichž byl obklopený ozbrojenými strážci. Oproti tomu Le Penová energicky objížděla celou zemi a neváhala se v nacionalistům tradičně nepřátelské Bretani postavit davům, z kterých na ni létala vejce. Dokonce se pokusila **zesměšnit Macrona** v jeho rodném městě Amiens, kde mladý kandidát stávkujícím dělníkům v továrně Whirpool namísto mazání medu kolem úst prohlásil, že nemůže „slibovat modré z nebe“, ani zaručit zavření jejich podniku. Když se Le Penová dozvěděla, kam se chystá, narychlo se tam se svým doprovodem vydala jako první ve snaze vylepšit si svůj obraz u dělníků, u nichž správně předpokládala odpor k Macronově obhajobě volného trhu. Byl to podobně smělý tah jako Trumpova návštěva **továrny na klimatizace** v Indianě pár týdnů po volbách, jíž chtěl názorně ukázat, že už skutečně zachránil americká pracovní místa, jak sliboval.

Dokonce ani Paříž, kde byly její plakáty velmi často doplněny popiskem „SATAN“, se neshodla na nejvhodnějším protilepenovském postupu. V ostrém kontrastu s rokem 2002 se tentokrát

nezhmotnila *front républicain*, která tak drtivě zničila Le Pena – otce. Macronových 66% bylo sice přesvědčivých, ale k 82% Jacquese Chiraca mělo daleko – další doklad toho, čeho se Marine Le Penové podařilo dosáhnout. Po prohře FN **přednesla Le Penová projev**, který spíše než jako uznání porážky zněl jako předvolební řeč před nadcházejícími legislativními volbami. Pokud se FN konečně zbaví svého jména a s ním spojeného stigma, noví vůdcové, jako mladá a fotogenická neteř Le Penové Marion-Maréchal, dost možná „od-démonizují“ stranu ještě podstatně více než Marine Le Penová.

Mnoho lidí na evropské levici hledí na nacionalismus spatra a zaměňují svůj vlastní odpor za doklad neexistence či nelegitimity tohoto fenoménu. **Pokud poslední měsíce něco jasně prokázaly, pak je to existence a vitalita hluboce zakořeněného nacionalismu, či věrnosti vlastní členské skupině.** Lidé, kteří toto národní cítění odmítají coby nedospělé a zpátečnické, tak činí spíš na vlastní nebezpečí.

Globalistům z nadnárodní elity totiž nedochází, že ne každý disponuje přepychem odejít. Lidé bez vzdělání a dovedností vycestovat za hranice často cítí zášť k těm, kteří je mají. V rámci kompenzace se silně ztotožňují se svým domovem a podporují politiky, kteří jim slibují ochranu před skutečnými i domnělými hrozbami. Nemohou si dovolit hlasovat nohama, a tak dávají svému protestu průchod alespoň u volebních urn.

Odbýt tento populistický impulz coby něco naprosto cizího by znamenalo nepochopit a předem prohrát celou politickou debatu. **Ať už s kontrolou vládních pozic nebo bez ní prokázali populisté schopnost uplatňovat svůj vliv na podobu veřejné debaty i bez formální moci.**

Prvním krokem jakékoliv vážně míněné politické reakce na pravicové populisty je odmítnout strach, z něhož čerpají svou oblibu, a odolat pokušení přijmout jejich program. Jen málokomu se to povedlo: v Nizozemsku a Dánsku centristická pravice a sociálnědemokratická levice z větší části podlehly a převzaly mnoho bodů populistického programu. **Levice přišla o značnou část své původní voličské základny, když působila dojmem, že jí jde výhradně o volný trh, technologický pokrok a nekonečnou rozmanitost, což však řadu tradičních voličů americké Demokratické strany, britských labouristů nebo evropských sociálních demokratů děsí.**

Nativističtí politici jako Trump nebo holandský Geert Wilders se o „obyčejná témata“ příliš nezajímají a jejich hospodářský program dělníkům a chudým kdovíjak nepomůže. Jelikož ale od levice často nezaznívá žádný třídní protiargument, pravicoví populisté snadno obsazují toto politické území – nesetkávají se totiž s žádným odporem. Po vyblednutí starých bitevních linií v oblasti ekonomiky pak snadno dochází k novému překreslení pole. Výzvou pro současnou levici tak je vyslyšet obavy těchto voličů a nabídnout jim program, který by se věnoval jejich stížnostem, aniž by však sklouzával k morálním ústupkům, jež dláždí cestu k reakcionářské neliberální politice.

Jen dva evropští vůdci jednoznačně odmítli nativistické vábení krajní pravice. Německá Angela Merkelová se i přes uznání jistých omylů pevně drží své otevřenosti k uprchlíkům. Ve

Francii pak Macron odmítl polknout udičku, když Le Penové v agresivní poslední předvolební prezidentské debatě řekl: „Kdo využívá strachu lidí? Jste to vy, velekněžka strachu sedí přede mnou“. A ve svém vítězném projevu 7. květnu se za svá slova postavil, když před davu svých příznivců v Louvru prohlásil: „Nepoddáme se strachu, ... ani nejednotě“.

To se po vítězných volbách snadno řekne, horší to však bude, dojde-li k dalšímu teroristickému útoku. Zkouškou pro Macrona bude, zda za svými vzletnými slovy bude stát i v okamžiku, kdy se v ulicích budou vršit těla a lidé začnou volat po krvi. Některé postoje Le Penové k terorismu a imigraci často převzali i její odpůrci; reflexivní reakcí na útoky je ve většině evropských zemí zpřísnit imigrační politiku, jak ale Macron řekl před volbami, uzavření hranic terorismus nezastaví, tím spíše v zemi jako Francie, kde většinu útoků spáchali občané Francie a dalších zemí Evropské unie.

Teroristické útoky ve většině případů přímo nesouvisely s nedávnou vlnou uprchlíků, v povědomí veřejnosti však vzájemně splynuly, protože Le Penová a další, kteří nechtějí přijít o hlasy, je úmyslně spojili. Drtivá většina francouzských muslimů se terorismu obává úplně stejně jako voliči FN, jsou jeho oběťmi hned nadvakrát: umírají při útocích a navíc jsou po nich kolektivně trestáni společností, která všechny muslimy viní za zločiny hrstky.

Pokud bude Macron důsledně pokračovat v nastavené politice oddělení boje s terorismem a debat o imigraci, a tak prokáže, že liberální demokracie dokáže rozhodně vystupovat proti terorismu i bez trumfovských zákazů cestování nebo diskriminačních zákonů, které míří na muslimy a nikoho dalšího, bude to velký úspěch a důkaz, že Francie zvládá nesmiřitelně bojovat proti islamistickému terorismu, aniž by vyhlásila válku všem muslimům a pošlapávala práva největší menšiny v zemi.

Liberální demokracie disponují lepšími nástroji než autoritářské státy na to vypořádat se s nevyhnutelnými konflikty rozmanitých společností, včetně rizika teroristického násilí. Nesou si však v sobě také zárodek své vlastní zkázy: pokud se s těmito problémy nevypořádají a dovolí xenofobním populistům zmocnit se veřejné debaty, pak budou hlasy frustrovaných a nespokojených občanů stále častěji směřovat k protiimigrantské pravici, společnost se stane méně otevřenou, nativistické strany dále posílí a rasistická rétorika, která prosazuje úzké a vylučující pojetí národní identity, získá na legitimitě.

Úvaha Sashy Polakowa-Suranskyho *Is Democracy in Europe Doomed?* vyšla na stránkách *The New York Review of Books* 16. října 2017.